

Neue Slovenische Kunst

N e t t a N o r r o

Tässä lehdessä esitelty taiteilijaryhmä Irwin on osa suurempaa kokonaisuutta, poleemista ja kanta-aottavaa *Neue Slovenische Kunstia*. Entä jos ihmiset ottaisivat tosissaan sen, mitä *Neue Slovenische Kunst* (NSK) pilkaten imitoi, eli jos se tulisikin vahvistaneeksi sitä mitä se haluaisi hälventää? Näin kysyy Slavoj Žižek slovenialaisessa *Maska*-lehdessä keväällä 2006 (Žižek 2006, 36).¹ Kysymys on edelleen ajankohtainen. Entä jos NSK-kollektiiviin kuuluva rock-yhtye Laibach yliarvioi yleisönsä, ja yleisö ryhtyisi toimeen. Mitä saattaisi tapahtua?

Laibachin keino sanoa sanottavansa ei ole perinteinen. Se ei ole kyyninen, se ei yritä irvailla sivustakatsojan ominaisuudessa, vaan se yli-identifioituu. Yli-identifikaatiolla tarkoitetaan sellaista toimintaa, jossa käytetään ideologioiden intiimejä ja voimakkaita tunteita herättäviä symboleja ja imitoidaan niitä.² Aivan kuin joku matkisi omia henkilökohtaisia manerejamme. Mikä voisikaan olla ärsyttävämpää?

Ärsytys toimii. Se on toiminut jo vuodesta 1980, jolloin Laibach esiintyi ensimmäistä kertaa kotikaupungissaan Trbovljessa. Laibachin toiminta kiellettiin välittömästi, eniten johtuen ehkä ryhmän nimestä. Laibach kun on Ljubljanan saksankielinen nimitys, jota käytettiin viimeksi maan Saksan miehityksen aikana vuosina

1943–1945. Pannasta huolimatta ärsytys sai siivet alleen. Samalla tavoin ryhmän taidejaosto Irwin tekee edelleen uusia teoksia ja sen uudet ja vanhat teokset kiertävät maailmaa lukuisissa näyttelyissä. Samaan aikaan Laibach myy salit täyteen Euroopassa, USA:n mantereella se saa jopa amerikkalaiset pohtimaan omaa identiteettiään.³ Helsingissä Laibach on esiintynyt monesti, viimeksi vuoden 2006 joulukuussa. Edellisen kerran NSK nähtiin myös maailman mikrovaltioiden huipputapaamisessa Amorph! 2003 -festivaalilla, jossa mikrovaltio *NSK State* oli edustettuna. Sen sijaan Irwinin teokset eivät koskaan ole olleet esillä Suomessa.

Takaisin Sloveniaan. Ennen itsenäistymistään vuonna 1991 Slovenia ei ole ollut itsenäinen valtio 700-luvun jälkeen. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Jugoslaviaan liittynyt maa oli kuitenkin osa serbien, kroaattien ja sloveenien kuningaskuntaa. Itsenäisyystaistelun irti Jugoslaviasta se kävi ensimmäisenä. Alistetun asemansa vuoksi Slovenian kansallinen kulttuuri on pitkälti perustunut omalle kielelle ja kulttuurille. Kulttuurilla ja taiteella, sen tekijöillä ja siihen liittyvillä verkostoilla on maan kansalaisille suuri rooli. Sloveniassa kadutkin on pääosin nimetty intellektuellien mukaan. (Erjavec 2003, 135-40.)

Ei siis ole yhdentekevää, miksi Slovenia on oiva koti NSK:n tematiikalle. Sloveniaa on palloteltu valtiolta toiselle, välillä siitä on irrotettu palasia ja liitetty niitä uudelleen milloin mihinkin ympäröivistä maista, välillä se on ollut kokonaan toisten maiden hallussa. Kun Slovenian myrskyisää historiaa tarkastelee tästä näkökulmasta, ei ole yllättävää, että armeijasta

palaavat, turhautuneet taideopiskelijat alkavat pohtimaan, mitä kansallisuus oikein tarkoittaa. Näin syntyi NSK.

Soluttautunut häiritsijä, uskollinen ystävä

Toukokuu 2006. Kesä on alkanut, kuuma Adrianmeren ilma tunkee Ljubljanan asti. Ihmiset notkuvat pienen keskiaikaisen keskustan kahviloissa ja keskustaa halkovan vihreän joen rannalla. Olen saanut lukukauden opinnot päätökseen ja harrastan samaa kuin muutkin. Paitsi että minulla on missio, jonka olen päättänyt aloittaa tänään: olen päättänyt selvittää, mistä NSK-kollektiivissa on oikein kyse. Miksi se tulee ilmi monessa keskustelussa esimerkkinä vaikutusvaltaisesta toiminnasta taiteen kentällä, tai miksi siitä puhuminen tuntuu häiritsevän keski-ikäistä kulttuuriväkeä.

Olen saanut kutsun illalliselle ystäväni Patrician luokse. Patrician kanssa olemme keskustelleet NSK:sta jo useamman kerran. Minua auttaakseen hän ottaa asian puheeksi illallisiseurueen kanssa. Pöytäseurueen jäsenet ovat osallisia Ljubljanan taidekentässä, ja kaikilla tuntuu olevan sanottavaa aiheesta. Aivan kuin olisi puhe peruskoulun opettajasta, johon kaikilla on oma subjektiivinen suhde: suhde on voimakas, mutta ei mitenkään intiimi eikä syvälinen. Koko taidekenttä tuntuu olevan osallinen ja alttiina NSK:n vaikutuksille; siitä ollaan samalla ylpeitä, toisaalta siihen suhtaudutaan varauksella.

Hankalasti hahmotettava polaarisuus tulee ilmi NSK:n toiminnassa monessa mielessä. Kun symbolisesti kansallista itsetuntoa kohottava taideteos laitetaan vastakkaiseen kontekstiin, lopputulos häiritsee sekä tunnetasolla että käytännössä. NSK:n teoksia tai musiikkia ei voi laittaa mihinkään kategoriaan. Ne eivät edusta mitään taidesuuntausta, eivät edes undergroundia. NSK toimii aivan eri luokassa kuin kukaan muu. Siksi myös sen fanit ja kannattajat ovat kuin uskossa: NSK on läheinen ystävä, joka herättää suuria tunteita. Mikä sen toiminnassa sielua voitelee, on kokijan oma suhde kansalli-

siin symboleihin. Eikä ainoastaan oman maansa kansallisiin symboleihin, sillä ihminen pystyy lainaamaan kansallista euforiaa. Esimerkiksi Laibachin konserteissa soitetaan saksalaista marssimusiikkia, käytetään kansallisia värejä ja nimiä alkuperäiskielillä.

Illallisella puhutaan siitä, missä NSK:n jäsenet tänä päivänä elävät ja asuvat, mitä kukin tekee ja minkälaista elämää he viettävät. Tiedetään, että suuri osa asuu Ljubljanassa, osa Laibachin kotikaupungissa Trbovljessa, osa ulkomailla. Monelle illallisvieraille joku jäsenistä on tuttu kadulta, joku mediasta, joku taas tuntee heitä design-piireistä. Temaattisesti NSK:n jaostoja yhdistää politisoituneisuus. Kun Laibach käsittelee fasisistisymboliikkaa, Irwinin montaaseissa tematiikka liikkuu fasismi- ja kommunismisymboliikan ja avantgarden välisessä vastakkainasettelussa. Teatteriryhmän tematiikka käsittelee uskonnon määreitä, kun taas design-ryhmä on tullut tunnetuksi *NSK State* -passeista, levynkansista, julisteista, ja kohua herättäneestä *Day of Yugoslav Youth* -palkintojulisteestaan.⁴ (Richardson 2003, 239.)

Patrician illallisjuhliin osallistui myös opiskelijakollegani, joka on sopinut seuraavalle päivälle tapaamisen *Maska*-lehden päätoimittajan ja teatteriohjaajan Emil Hrvatinin⁵ kanssa. Menen mukaan. Esittävän taiteen pioneeri Hrvatin kertoo Maskan historiasta ja organisaation julkaiseman *Maska*-lehden sadannen numeron julkaisemiseen liittyvän juhluvuoden ohjelmistosta, lehteä kun on tehty jo 1920-luvulta saakka. Hrvatin on samaa ikäluokkaa NSK:n jäsenten kanssa, joten rohkenen kysyä häneltä, ketä olisi asianmukaista haastatella NSK:n tiimoilta. Kysymys herättää Hvartinissa pienen merkitsevän hymyn, mutta hetkeäkään miettimättä hän tietää keihin tulee olla yhteydessä, ja antaa Miran Moharin ja Dušan Mandićin yhteystiedot. Hvartin ei selvästikään halua selittää mitään, enkä halua kysellä mitään. Aivan kuin puhuisimme jostain hieman salaisesta ja hienoisesti laittomasta toiminnasta. Jatkamme muista aiheista.

Alussa oli sosialismi

Uusklassisti Jože Plečnikin suunnitteleman Ljubljanan kauppatorin takana kulkee muutama kapea kuja. Sellaiselta astun sisään keskiaikaisen rakennuksen portaikkoon: Etsin oikean oven ja soitan ovikelloa. Oven avaaja Dušan Mandić toivottaa tervetulleeksi, pyytää peremmälle ja kertoo aikomuksestaan tarjota teetä. Hänen vieraanaan aamupäivän viihtyneet pari miestä nousevat nojatuoleista ja lähtevät. Istumme alas. Huone näyttää kodin ja työhuoneen yhdistelmältä. Pieni keittiö, suuri kirjahylly. Esineitä monelta aikakaudelta. Seinälle on ripustettu maalauksia, joita ihaileva katseeni kehottaa Mandićia valaisemaan. "Nämä ovat omia maalauksiani Irwinin kokoelmasta", Mandić sanoo, ja jatkaa puhumalla peruselementeistä, Malevitöin rististä, kauriista ja massiivisista puukehyksistä: "Vastustimme sosialismia käyttämällä sen omaa logiikkaa ja tyyliä."

Teekupin ääressä puhe siirtyy NSK:n alkuaikoihin: "Irwinin perustimme vuonna 1983. Olin juuri palannut armeijasta, ja tilanne Itä-Euroopassa oli voimakkaan kansallisen kontrollin alaisena. Nuorina taideopiskelijoina meillä ei ollut oikein mitään tekemistä, joten yhdistyimme ja aloimme tehdä näitä", Mandić kertoo ja osoittaa taideteoksiaan. Lahonnutta puuta muistuttava tumma kehys, maalauksessa mustaa, harmaata ja valkoista ja punaista. Malevitöin risti seisoo monessa, yhdessä aiheena on isosarvinen peura. On hauskaa, että Mandić kertoo töiden olevan hänen tekemiään, sillä Irwin on signeerannut työnsä aina vain kollektiivin nimellä, ilman mainintaa todellisen tekijän nimestä. Puhe palaa alkuun. Pian perustamisensa jälkeen Irwin piti ensimmäisen näyttelynsä Ljubljanasessa nuorisodisco FV:ssä. Laibachin ensiesiintymisestä ja toiminnan kieltämisestä oli kulunut jo muutama vuosi. "Ensimmäisen näyttelymme pidimme Laibachin tueksi, he kun eivät voineet esiintyä omalla nimellään. Vuoden 1984 keikkajulisteessa ei mainita yhtyeen nimeä, sen sijaan siinä on ainoastaan paikka, aika, ja Laibachin

tunnuksena käytetty Malevitöin musta risti", Mandić kertoo.

Alun perin Irwinin koko nimi oli Marcel Duchampin kuvitteellisen hahmon mukaan nimetty Rose IRWIN SŽlavy. Myöhemmin nimi lyheni pelkäksi Irwiniksi. Vaikutteita ryhmä otti myös belgradilaistaiteilija Goran Djordjevićilta, joka myös käsitteli taiteessaan alkuperäisen ja kopion välistä jännitettä (Erjavec 2003, 158). Samoja symboleja käytettiin myös levynkansissa, konserttijulisteissa ja esiintymispaikkojen lavastuksissa. Samaa symboliikkaa käytti myös teatteriryhmä Noordung, joka liittyi NSK-kollektiiviin Irwinin tapaan vuonna 1984. Myöhemmin levynkannet ja tiedotusmateriaalin suunnitteli graafisen suunnittelun ryhmä New Collectivism.

Sosialismin aika 1980-luku oli kollektiivin tematiikan kulta-aikaa. Slovenialla meni hyvin kun maata käytettiin Jugoslavian käyntikorttina ja edustuspaikkana. Kulttuurilla ja viihteellä oli alueella suuri merkitys. Jopa rock-musiikkia käytettiin kansallisen identiteetin vahvistamiseen. Erityisesti sellaisia yhtyeitä suosittiin, joiden jäsenet olivat kotoisin eri Jugoslavian liittovaltioista. NSK sai paljon huomiota osakseen, näyttelykutsuja tosin tuli vain ulkomailta. Kotimaassa huomio oli negatiivista tai nihkeää. "Kaikkeaa kontrolloi poliisi", Mandić sanoo, ja viittaa sosialismin ajan olosuhteisiin. Vaikka taidepiireissä NSK:ta ymmärrettiin ja arvostettiin, ei sitä olisi kuitenkaan ilman erityisen hyviä poliittisia perusteita voinut tuoda esille. Etenkin, kun avantgarde taidesuuntauksena ei ollut sosialistisissa maissa arvossaan. 1960- ja 70-luvuilla Sloveniassa ja muissa valtiososialistisissa maissa taiteilijat yksinkertaisesti imitoivat tunnettuja läntisen Euroopan taiteilijoita sen sijaan, että olisivat tehneet jotain omaa. Monen taiteilijan ura päättyi lyhyeen, harva teos päättyi historiankirjoihin.

Itsenäisyys muutti tematiikan

1990-luvulla tilanne muuttui; Tito oli kuollut, Slovenia itsenäistyi ja sosialismi vaihtui mark-

kinatalouteen. Oli siirryttävä muihin aiheisiin. Ensimmäinen 1990-luvun projekti oli *Kapital*, joka käsitteli itäistä modernismia. *Kapital* aloitti tähän päivään asti jatkuneen projektien ja teosten sarjan, jotka käsittelevät idän ja lännen välistä jännitettä. Irwin alkoi kutsua tuotantoaan retroavantgardeksi; avantgardeksi, joka on *ready-made avantgarde*, avantgarden rekonstruktioksi. (Arns 2003, 236.)

Tunnetuin 1990-luvun alun projekteista on *NSK State in Time*. Mikrovaltio NSK State perustettiin Slovenian itsenäistymisen aikoihin vuonna 1991. Valtio, joka toimii paikan sijaan ajassa ilman fyysisiä rajoja, kommentoi valtiollista toimintaa ja sen tunnusmerkkejä. NSK State avasi ensimmäisen suurlähetystönsä Moskovaan vuonna 1992, missä Neuvostoliiton kaatumisen jälkimainingeissa elettiin kapitalismin varhaista vaihetta. (Erjavec 2003, 170.) Irwinin aloitteesta Moskovan-projektiin osallistuivat kaikki NSK:n jaostot, ja kuukauden siellä olon aikana kollektiivi solmi myöhemminkin merkittäviksi osoittautuneita verkostoja. Moskovassa toteutettiin suurlähetystön avajaistapahtumana speaktaakkelinomainen *Black Square on the Red Square*, jossa Moskovan Punaiselle torille laskettiin suuri kankaalle maalattu Malevitöin musta neliö. 1990-luvun alussa mikrovaltioita pulpahteli esiin muuallakin valtiososialismista itsenäistyneissä Euroopan maissa (Erjavec 2003, 170). Vuoden 2003 huippukokous Helsingin Finlandia-talossa oli kuitenkin ensimmäinen virallinen mikrovaltioiden tapaaminen (Kalleinen 2007, 106-109).

2000-luvulla Irwinin kiinnostavimpia projekteja on ollut *NSK Garda*, yhteistyöprojekti eurooppalaisten armeijoiden kanssa. Valokuvadokumentaatiossa armeijan sotilaat seisovat asennossa, hihassaan Malevitöin musta risti. Irwinin viimeisin laaja teos *East Art Map*

(2002/2004) kokoaa itäisen Euroopan nykytaidetta internetsivustoksi ja *Mind the Map!* -kirjaksi iskulauseella "History is not given. Please help to construct it." Nettisivuilla kävijöiden on mahdollista ehdottaa omia ehdokkaitaan itäisen Euroopan merkittävimiksi taiteilijoiksi perusteluineen.⁶

Tarpeeksi kypsä marginaaliin

Vuosi 2003 toi NSK:n Finlandia-taloon, suomalaisen kansallismuseon seinien sisään. Yli vuosikymmen aikaisemmin ryhmä oli jo kuitenkin lähtenyt Balkanin suojista maailmalle. Viimeistään Moskovan tempauksesta lähti liikkeelle laaja kansainvälinen rummutus, joka edelleen vie ryhmää Eurooppaan, USA:han ja Aasiaan.

Ärsytys ja avantgardelle tyypillinen skandaalin- ja speaktaakkelinomaisuus on taiteen esille tuomisen tapana vaikea. NSK on kotimaassaan Sloveniassa edelleen ristiriitaisessa asemassa: toisaalta se esiintyy ja toimii, mutta virallinen arvoasema on heikko. Irwinin biografian mukaan ryhmä on silti ollut esillä merkittäville areenoilla. Ljubljanan modernin taiteen museossa se esiintyi vuonna 2000 nimellä *Irwin Live*. *East Art Map* sai oman näyttelynsä vuonna 2006. Pienemmissä gallerioissa näyttelyjä on kuitenkin ollut lähes joka vuosi. "Edelleen meillä ei oikein ole sijaa", Mandić toteaa tynästi.

Ehkä marginaali onkin kollektiiville se oikea paikka. Keskeisemmällä kentällä kollektiivien teoksia voitaisiin syyttää helpommin populistisiksi. Ja onneksi marginaalissa voi tätä nykyä toimia maailmanlaajuisissa verkostoissa ja yhteisöissä, ilman maantieteellisiä rajoja ja kansallisuksia. Marginaali on liikkeellä, underground liikkuu rakenteissa. *Welcome to "the first global state of the universe, the state of NSK"*.

Viitteet

- 1 Maska on monitieteellinen ja -taiteellinen, epäkaupallinen organisaatio, joka tuottaa julkaisuja, tapahtumia ja tutkimusta performanssitaiteesta ja kuvataiteesta. Se on julkaissut samannimistä lehteä 1920-luvulta saakka.
- 2 Žižek viittaa termiin over-identification.
- 3 Sašo Podgorčekin ohjaama *Divided States of America* -dokumenttielokuva esittää Laibach-näkökulman yhtyeen Amerikan-kiertueeseen. Kiertue sijoittuu aikaan, jolloin Bush oli juuri uudelleenalittu presidentiksi. Dokumentti välittää Laibachin konserttia katsomaan tulleiden tunnelmia vaalienjälkeisessä tilanteessa, jossa USA on jakautunut voimakkaasti kahtia Bushin kannattajiin ja vastustajiin.
- 4 Toukokuussa 1987 *New Collectivism* voitti Josip Broz Titon syntymäpäivää ja *Day of Yugoslav Youth* - kansallista nuorisopäivää juhlistavan

julistekilpailun. Kilpailuun ryhmä osallistui uudelleensuunnitelmallaan Natsi-julisteella, jossa fasistiset symbolit oli korvattu sosialistisilla symboleilla. Ryhmä oli vähällä joutua oikeuden eteen, kun jurylle selvisi, mistä juliste oli peräisin. Tapahtuma sai myös runsaasti mediahuomiota. Tasan 20 vuotta myöhemmin, 20.5.2007 avattiin aihetta käsittelevä *Poster Scandal 20 Years Later* -näyttely Ljubljanan National Museum of Contemporary History -museossa.

- 5 Teatteriohjaaja Emil Hrvatin toimii Maskan toiminnanjohtajana. Hänen kenties kuuluisimpana teoksenaan pidetään yleisön ja esiintyjän välisestä vuorovaikutuksesta tehonsa saavaa *Miss Mobile* -esitystä.
- 6 Katso <http://www.eastartmap.org>.

Lähteet

- Arns, Inke (2003), *Real Time Projects. – Irwin: Retroprincip 1983-2003*. Ljubljana: Tiskarna Ljubljana.
- Erjavec, Aleč (2003), *Neue Slovenische Kunst: New Slovenian art, Slovenia, Yugoslavia, Self-Management, and the 1980's. – Postmodernism And The Postsocialist Condition: Politicized Art Under Late Socialism*. Berkeley: University of California Press.

Kalleinen, Tellervo (2007), *Amorph!03: Mikrovaltioiden huipputapaaminen. – Festivaalien Helsinki*. Toim. Satu Silvanto. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Žižek, Slavoj (2006), *Why are NSK and Laibach not fascists? – Maska 3-4/2006*.

Haastattelut

Mandić, Dušan 23.6.2006 Ljubljana, Slovenia.